

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ШТУЧНИХ ОСТРОВІВ
ТА ІНШИХ КОНСТРУКЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ МОРСЬКОМУ ПРАВІ
(НА ПРИКЛАДІ ШТУЧНОГО ОСТРОВА В АДРІАТИЦІ ТА «КНЯЗІВСТВА СІЛЕНД»)**

**THE LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL ISLANDS
AND OTHER CONSTRUCTIONS IN INTERNATIONAL MARITIME LAW
(ON THE EXAMPLE OF THE ARTIFICIAL ISLAND IN THE ADRIATIC AND
“PRINCIPALITY OF SEALAND”)**

**Щербина А.С., студентка II курсу
міжнародно-правового факультету**

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена визначенню правового статусу штучних островів та інших конструкцій у міжнародному морському праві. Зростаюче усвідомлення стану виснаження наземних ресурсів, забруднення та перенасичення створює необхідність у нових способах використання морів і океанів. Одним із таких способів є будівництво штучних островів та інших рукотворних конструкцій. Але створення їх на морях неминує викликає значні і складні правові проблеми, наприклад визначення міжнародно-правового статусу Адріатичного штучного острова (у цьому разі, чи його зруйнування суперечить нормам міжнародного права), платформи «Рафс-Тауер», штучних островів у Південно-Китайському морі та інших. Серед питань, які потребують відповіді, – правовий статус штучних островів та конструкцій, право на їх спорудження, їх відмінність від інших об'єктів на морі, правова основа їх функціонування тощо.

Автор дійшов висновку, що питання правового визначення термінів «штучний острів», «установка», «споруда» в міжнародному праві є необхідним задля запобігання плутанини, що може виникнути через прогресивний розвиток науки та техніки, що відображається у створенні нових об'єктів на морі. Проаналізувавши міжнародно-правові доктрини та чинні міжнародні конвенції (Женевські морські конвенції 1958, Конвенція ООН з морського права 1982 р.), ми дійшли висновку, що штучні острови та інші конструкції на морі вирізняються своїм спеціальним міжнародно-правовим статусом. Причому інколи вони можуть мати змінний міжнародно-правовий статус, але не мають статусу території держави, таким чином регулюючи питання виникнення нових суверенних держав.

У статті проаналізовано міжнародно-правові статуси штучного острова в Адріатиці та територію «князівства Сіленд», якою є платформа «Рафс-Тауер». У першому випадку автор наголошує, що штучний острів через своє місце положення підпадає під дію Женевської конвенції про континентальний шельф, за якою цей об'єкт не мав статусу природного острова, тому держава, проголошена на ньому, не могла бути визнаною як суб'єкт міжнародного права міжнародною спільнотою, а дії італійської поліції не можна вважати інтервенцією в іншу державу. Щодо другого випадку зроблено висновок, що платформа не володіє статусом острова, тому можна стверджувати, що «князівство Сіленд» не володіє державною територією в тому розумінні, в якому міжнародне право дає визначення цього поняття.

Ключові слова: штучний острів, острів, установка, споруда, міжнародно-правовий статус, Женевські морські конвенції 1958, Конвенція ООН з морського права 1982 р., штучний острів в Адріатиці, «князівство Сіленд».

The article is devoted to determining the legal status of artificial islands and other structures in international maritime law. A growing awareness of the state of land depletion, pollution and glut is creating a need for new uses of seas and oceans. One way is to build artificial islands and other man-made structures. But creating them at sea inevitably causes considerable and complex legal problems. There are problems of the international legal status of the Adriatic artificial island (in this case, whether its destruction is contrary to the rules of international law), the Ruffs Tower platform, artificial islands in the South China Sea and others. Questions that need to be answered are, in particular, the legal status of artificial islands and structures, the right to construct them, how they differ from other objects at sea, the legal basis for their operation and more. The author concluded that the question of the legal definition of the terms “artificial island”, “installation”, “construction” is necessary to prevent confusion in terms that may arise due to the progressive development of science and technology, which is reflected in the creation of new objects at sea. Having analyzed the international legal doctrines and existing international conventions (Geneva Maritime Conventions 1958, the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982), we came to the conclusion that artificial islands and other structures at sea are distinguished by their special international legal status. And sometimes they may have a variable international legal status, but they do not have the status of the territory of the state, thus regulating the emergence of new sovereign states. The article analyzes the international legal status of the artificial island in the Adriatic and the territory of the “Principality of Sealand”, which is the platform “Ruffs Tower”. In the first case, the artificial island, because of its location, came under the Geneva Convention on the Continental Shelf. According to the articles of the document, this object does not have the status of a natural island, so the state proclaimed on it could not be recognized as a subject of international law by the international community, and the actions of the Italian police could not be considered as intervention in another state. In the second case, the platform does not have island status, so it can be asserted that the “Principality of Sealand” does not have state territory in the sense in which international law defines the term.

Key words: artificial island, island, installation, structure, international legal status, Geneva Maritime Conventions 1958, United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, artificial island in the Adriatic, “Principality of Sealand”.

Активна діяльність держав у сфері видобутку мінеральних ресурсів з морських надр і експлуатації морських нафтогазових родовищ призвела до появи на просторах морів та океанів різноманітних штучних островів, платформ, вишок нафтохранищ та газохранищ та інших технічних споруджень й установок.

Режим таких штучних островів та інших конструкцій потребує правового регулювання не тільки на рівні національної юрисдикції, а й міжнародної. І у XXI столітті визначення статусу штучних островів та інших конструкцій є надзвичайно важливим для правового режиму Світового океану, бо під час спорудження подібних островів об'єктів держави або інші суб'єкти могли б при-

власнувати собі великі простори, створюючи навколо них свої територіальні води, що ставало б перешкодою і навіть серйозною проблемою для вільного судноплавства та риболовлі; вони легко могли б підпорядкувати своєму контролю великі акваторії і дно Світового океану, що перебуває у загальному користуванні всіх держав і народів на основі принципу свободи відкритого моря. Нарешті, амбіції тих, хто буде такі острови та інші штучні конструкції, можуть полягати у створенні нової суверенної незалежної держави. Очевидно, суб'єкт-конструктор міг би заснувати державу, встановити державні символи – прапор, герб та гімн, видавати паспорти, навіть друкувати власну грошову одиницю [1, с. 4].

Питання правового режиму штучних островів та конструкцій і прав та обов'язків держав, що створюють їх, регулюють чинні універсальні конвенції з морського права – Женевські морські конвенції 1958 (це чотири міжнародні акти: Конвенція про відкрите море 1958, Конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958, Конвенція про континентальний шельф 1958, Конвенція про рибальство та охорону живих ресурсів відкритого моря 1958, а також Конвенція ООН з морського права 1982 р.

Розпочнемо з характеристики штучних островів. Вони відомі людству ще з давніх часів. Про це ми можемо дізнатися з праці Светонія, що описував зведення такого об'єкта. Зазвичай у ті часи «фіктивні» острови ставали основою для маяків та інколи виступали у ролі портів, але тоді вони не викликали складних правових проблем, на відміну від XX сторіччя, коли розширилося використання морського простору, збільшилося будівництво штучних островів, що зумовило зацікавленість у розвитку міжнародного морського права.

З метою розкриття теми необхідно дати визначення поняттю «штучний острів». Так, за морським енциклопедичним довідником, штучний острів – це гідротехнічна споруда для виконання бурових або науково-дослідницьких робіт, для розміщення навігаційного обладнання, огорожі акваторій і фарватерів від хвильових і льодових впливів та інших цілей [2]. Але в міжнародному морському праві це поняття не визначено, на відміну від «острова». Так, відповідно до Конвенції 1982 р. острів – це «природно утворений простір суші, оточений водою, що знаходиться вище рівня води під час припливів» [3]. Поняття ж «штучний острів» у Конвенції 1982 р. не наводиться, але в загальному розумінні це створений людиною, а не природою об'єкт на морі, що подібний до природного острова.

У міжнародному морському праві статус штучних островів змінювався. Спочатку не проводилося відмінності між правовим становищем тих, що були створені природою, і тих, що були створені шляхом людської діяльності. Так, науковці визначали, що штучні острови слід розглядати як природні, якщо вони мали такі ж самі характеристики, тобто були оточені водою, знаходилися над рівнем води і були придатні для життя людей. Відповідно, як і природні острови вони мали територіальні води. Зараз ця концепція не є актуальною. У 1927 р. у доповіді Комітету експертів Ради Ліги Націй розглядалася ідея присвоєння штучному острову статусу судна, де зазначалося, що як судна мають розглядатися «фіктивні» острови, створені внаслідок людської діяльності, утримувані якорем над будь-яким районом морського дна та «конструктивно» не прикріплені до нього [4, с. 235]. Ця концепція теж не закріпилася в міжнародному морському праві.

Першою регламентацією статусу штучних островів та інших конструкцій на морі стали Женевські морські конвенції 1958 року, зокрема їх статус визначався статтею 5 Женевської конвенції про континентальний шельф [5].

Конкретна пропозиція щодо правового статусу штучних островів і установок була висунута Бельгією в Комітеті ООН з дна в липні 1973 р. Відповідно до бельгійської пропозиції штучні острови та установки мають підпадати під юрисдикцію прибережної держави, причому держава, що зводить такі острови та установки, обов'язково має опублікувати плани їх будівництва і врахувати ті зауваження, які будуть висловлені іншими державами [6].

Наступним етапом регламентації правового статусу штучних островів стала Конвенція ООН з морського права 1982 року. На відміну від Конвенції 1958 року, ця Конвенція 1982 року визначає статус штучних островів та інших конструкцій та права і обов'язки держав щодо їх створення та експлуатації не в територіальному морі, а поза його межами – у виключній економічній зоні.

Проте ці Конвенції майже не різняться, бо зведені в територіальному морі і поза його межами штучні острови не мають статусу острова, а з цього виходить, що навколо них може бути встановлена тільки зона безпеки, але не територіальне море. Різниця полягає у праві зведення. Так, за пунктом 2 статті 5 Конвенції про континентальний шельф 1958 р. тільки прибережна держава має право «зводити, містити або експлуатувати на континентальному шельфі споруди й інші установки, необхідні для розвідки і розробки його природних багатств» [5]. У відкритому ж морі не тільки прибережні держави, але також країни, що не мають виходу до моря, мають право «зводити штучні острови та інші установки, як передбачено це в ст. 87 Конвенції 1982 р., як однієї зі свобод відкритого моря. Про створення таких штучних островів суб'єкти-конструктори зобов'язані надавати належне сповіщення, в іншому разі вони не користуються міжнародно-правовим захистом і можуть бути зруйновані [3].

Найголовнішою відмінністю між островом та штучним островом є те, що природний острів може вважатися територією в міжнародному праві, на відміну від штучного. За Конвенцією Монтевідео 1933 року про права та обов'язки держав, територія – це один із атрибутів держави. Тобто можна зробити висновки, що держава не може бути проголошена та існувати на штучному острові.

Щодо інших конструкцій на морі, то до них відносять споруди та установки. Вони теж не визначені Конвенціями, як і «штучний острів». У міжнародно-правовій доктрині є різні класифікації конструкцій на морі. Так, наприклад, деякі правознавці розрізняють плавучі конструкції, що стоять на якорі; стаціонарні споруди, з'єднані з морським дном за допомогою балок, бетонні конструкції, здебільшого використовувані як нафтохранилища, і споруди, створені насипним шляхом і призначені для різноманітних видів діяльності [7, с. 17], а за функціональним критерієм – штучні установки, призначені для зв'язку і транспортування, установки для проведення наукових досліджень і прогнозування погоди, місця відпочинку та для розваг і військові установки [1, с. 16–34].

Розглядаючи питання про споруди та установки, англійський юрист Я. Бройнлі писав, що вони «не змінюють правового характеру відкритого моря і не утворюють територіального моря». При цьому автор вважає, що держава, яка створила штучний об'єкт, «може здійснювати юрисдикцію щодо таких споруд і може бути відповідальною згідно з міжнародним правом за збиток, який виникає під час експлуатації цих споруд» [7, с. 33].

Конвенція, використовуючи різні слова, не встановлює, чим «споруда» в юридичному плані відрізняється від «установки». З конвенційного контексту випливає, що в обох випадках йдеться про стаціонарні конструкції, місце розташування яких у морі фіксоване [8, с. 217–228]. Отже, за змістом Конвенції, якщо установка не стаціонарна, то вона не буде мати спеціальний статус. Якщо йдеться про рухомі технічні конструкції, наприклад про самохідні платформи, то під час руху до місця буріння вони мають статус звичайного судна. Після того як самохідні платформи будуть укріплені нерухомо на дні, вони набувають статусу стаціонарних штучних споруд з усіма наслідками.

Отже, загальним висновком аналізу Конвенцій 1958 та 1982 років є те, що штучні острови, установки і споруди не мають статусу островів і не мають територіального моря, виключної економічної зони і континентального шельфу. Навколо них встановлюються зони безпеки, які простягаються не більше ніж на 500 метрів від кожної точки зовнішнього краю. Зони безпеки встановлюються з моменту початку робіт зі створення штучних островів, установок, споруд у місцях їх розташування на континентальному шельфі і ліквіднуються після їх зруйнування. Штучні острови, установки і споруди не створю-

ються на визнаних морських шляхах, що мають істотне значення для міжнародного судноплавства. Найголовнішим же висновком є те, що, як і штучні острови, установки та споруди не вважаються територією, на якій може бути створена суверенна держава, що може бути визнана міжнародною спільнотою [3; 5].

Уже були намагання створення нових держав шляхом будівництва штучних островів у відкритому морі. Штучний острів площею 400 квадратних метрів, збудований в Адриатиці в 1968 році, був проголошений незалежним від Італії, де було сформовано власний уряд і створено власну валюту. Така держава проіснувала до того часу, поки острів не зайняла італійська поліція і не зруйнувала його в 1969 році. Чи було законним будівництво такого штучного острова? Так, адже, як зазначалося вище, це питання регулюють не тільки норми міжнародного права, а й національного, зокрема національне право може визначити низку суб'єктів, уповноважених зводити такі штучні конструкції. Штучний острів було створено в територіальному морі Італії, отже, можливо було застосувати Женевську конвенцію про континентальний шельф. Створений штучний острів не мав статусу природного, тому проголошення незалежності на його поверхні не мало жодних правових підстав. Отже, дії поліції не можна вважати інтервенцією в іншу державу, адже як такої держави не існувало і не могло існувати.

На рік раніше від створення штучного острова в Адриатиці у водах Північного моря було проголошена держава Сіленд (англ. *Principality of Sealand*). За своєю природою платформа «Рафс-Тауер» є штучною спорудою. На відміну від острова в Адриатичному морі, вона була побудована Великобританією ще під час Другої світової війни з метою здійснення протиповітряної оборони. На відміну від інших збудованих платформ, що перебували в межах трьох морських миль від берегової лінії Великобританії, тобто в межах її територіального моря, вона розташовувалася за межами, в шести морських милях від берегової лінії. Після війни ця платформа не входила у Британське адміралтейство і не була знищена, на відміну від платформ, що знаходилися в межах територіального моря Великобританії. Але за загальним правилом, будь-які покинуті або неживані установки або споруди мають бути прибрані в цілях забезпечення безпеки судноплавства з урахуванням будь-яких загальноприйнятих міжнародних стандартів, встановлених у зв'язку з цим компетентною міжнародною організацією, але у разі видалення враховуються інтереси, права та обов'язки держав. Платформа же продовжила своє існування, очевидно, причиною відмови від її зруйнування стало її знаходження поза межами територіального моря [9, с. 71].

Своє право на територію платформи «Рафс-Тауер» влада «князівства» обґрунтовує тим, що платформа була *terra nullius*, адже на момент проголошення держави Великобританія не мала суверенітету над цією територією. Тільки 1 жовтня 1987 р. вона розширила своє територіальне море з трьох до дванадцяти морських миль. Таким

чином, платформа розташовувалася в територіальному морі Великобританії [9, с. 75].

На момент проголошення державності платформа знаходилася у відкритому морі, а відповідно до ст. 89 Конвенції ООН з морського права жодна держава не має права претендувати на підпорядкування будь-якої частини відкритого моря своєму суверенітету (морське дно, розташоване під опорою, є загальним надбанням людства і жодна держава не може мати суверенітет у просторі відкритого моря) [3]. Однак проблема постає в тому, що Конвенція ООН з морського права набула чинності в 1994 р., тобто значно пізніше оголошення платформи «Рафс-Тауер» територією «князівства Сіленд». І хоча у 1967 році ця штучна конструкція не підпадала під дію Женевських морських конвенцій, зараз же регулюється нормами сучасного міжнародного морського права. А за сучасними нормами платформа не володіє статусом острова, не має свого територіального моря, її наявність не впливає на визначення меж територіального моря, виключної економічної зони або континентального шельфу.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що «князівство Сіленд» не володіє державною територією в тому розумінні, в якому міжнародне право дає визначення цього терміна. А сама платформа має міжнародно-правовий статус лише штучної споруди, що регулюється чинними морськими конвенціями.

Отже, терміни «штучний острів», «установка», «споруда» ще не визначені міжнародним правом, але надалі це є необхідним для чіткого розмежування понять у міжнародному праві і запобігання непорозумінням через невизначеність, адже у сучасному світі з'являються нові конструкції на морі, що також потребують міжнародно-правового регулювання. Конструювання таких об'єктів неминуче викликає певні проблеми. Адже і в ХХ, і в ХХІ століттях поставали і постають питання міжнародно-правового статусу Адриатичного штучного острова, платформи «Рафс-Тауер», штучних островів у Південно-Китайському морі та інших. Проаналізувавши міжнародно-правові доктрини та чинні міжнародні конвенції, ми дійшли висновку, що штучні острови та інші конструкції на морі вирізняються своїм особливим (спеціальним) міжнародно-правовим статусом, за яким ці об'єкти не мають свого територіального моря і їх наявність не впливає на визначення меж територіального моря, виключної економічної зони або континентального шельфу держав-конструкторів. Причому їх особливий статус полягає і у тому, що він може змінюватися (під час руху штучна конструкція має статус судна, а у разі закріплення її на певному місці він змінюється на міжнародно-правовий статус стаціонарної штучної споруди або установки). Найголовнішим є те, що штучні острови та інші конструкції не можуть вважатися територією держави, хоча підпадають під юрисдикцію прибережної держави або держави-конструктора. Таким чином, міжнародне право регулює питання створення нових держав. Визначення статусу штучних конструкцій на морі має практичне значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Papadakis N. The International Legal Regime of Artificial Islands. Leyden: A.W. Sijthoff. 1977. 276 p.
2. Морской энциклопедический справочник. Судостроение. / Под редакцией академика Н.Н. Исанина. 1986.
3. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_057
4. Mouton M.V. The Continental Shelf. The Hague: Martinus Nijhoff. 1952. 367 p.
5. Конвенция про континентальной шельф. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_179.
6. Организация Объединенных Наций. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, XXVIII сессия, доп. 21/A/9021.
7. Soons A. Artificial Islands and Installations in International Law. Occasional Paper Series. Occasional Paper No. 22. Law of the Sea Institute : University of Rhode Island. 1974. 43 p.
8. Марков В.Ю. Искусственные сооружения в море. Международное морское право : справочник. / Под ред. Г.С. Горшкова. Москва : Военное издательство. 1985. С. 217–228.
9. Daulenov Miras. «К проблеме определения международно-правового статуса «Княжества Силенд». Право и Государство, 2013. С. 71–77.